

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Богдана Павла Анатолійовича
«МОДИФІКАЦІЇ ОБРАЗОТВОРЕННЯ В ІСТОРІЇ ЕСТЕТИЧНОЇ
ДУМКИ»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
у галузі знань 03 «Гуманітарні науки»
за спеціальністю 033 - філософія

Актуальність теми дисертації.

Розкрита у дисертаційній роботі Павла Богдана модифікація поняття образотворення дозволяє сформулювати більш цілісне розуміння значення образу в його співвідношенні з проблематикою символізму як в теоретичному мисленні загалом, так і в естетиці зокрема. Адже процес образотворення є центральною темою не лише класичної естетики, як і філософії загалом, але не втрачає своєї актуальності також і в сучасному дискурсі, наповнюючись новими сенсами з кожною новою трансформацією культури.

Особливо гостро цю проблематику висвітлює кризовий характер сучасних соціальних зрушень, які призводять до тотальної ревізії всіх усталених очевидностей культури, що вимагає, у свою чергу, переосмислення класичних канонів культуротворення. Нової інтерпретації у світлі зсуву наявних ціннісних орієнтацій потребують також категорії класичної естетики та її базові концепти, на що і спрямоване зокрема дисертаційне дослідження П. Богдана.

Філософсько-естетичне розкриття модифікацій образотворення в проблемному полі класичної естетики і виявлення форм їх рецепції в контексті теоретичного поля сучасної естетики належить до актуальних дослідницьких завдань, оскільки здійснює аналіз категоріального апарату і

наповнення традиційних понять новими культурними смислами. У фокусі дослідження перебувають не лише усталені норми образотворення, але і трансформація методологічних настанов, що формуються на ґрунті виникнення нових форм чуттєвості та художньої практики. Це дозволило виявити історичні форми розвитку поняття образу в проблематиці культури мислення та образної культури; розглянути поняття скульптурності та пластичності у філософських традиціях античності, класичного німецького ідеалізму та на матеріалі української філософської школи.

Кожна культурно-історична доба доповнює та видозмінює зміст естетичних категорій, виявляє інше контекстуальне його наповнення та прикладний потенціал. У міру того, як людство постійно розширює свої творчі можливості, з'являються такі нові напрямки досліджень, як естетика повсякденного життя і навколишнього середовища, візуальна культура та історія емоцій. Це вимагає не тільки дослідження нових тем, але й регулярного переосмислення та систематизації класичної спадщини естетичної думки з метою інтеграції в неї сучасних ідей і практик.

Багата європейська традиція естетичної думки здійснила значний вплив на українську філософію. Вітчизняні мислителі, зокрема Григорій Сковорода, Памфіл Юркевич та Іван Франко, активно розмірковували над природою мистецтва та художньої творчості у своїх працях, спираючись на ідеї та досягнення класичної естетики та адаптуючи їх до місцевого культурного контексту. Їх розробки та ідеї щодо образної культури і специфіки образотворення в різних формах художньої виразності знайшли своє продовження і поповнення у даній роботі.

Оцінка обґрунтованості наукових результатів дисертації, їх достовірності та новизни.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження Павла Богдана полягає в такому:

1. Окреслено сучасні методологічні підходи концептуалізації образотворення, що містять критику абстракції естетичної свідомості, проблематизацію автономності мистецького поля та де-диференціацію художніх структур. Образотворення визначено як форму естетичної практики, орієнтовану на естетичний принцип доцільності, що містить етапи присутності, репрезентації та презентації.

2. В контексті розрізнення когнітивних функцій мистецтва в античній естетиці виявлено підстави опозиції образу й ейдосу: Платон трактує образ як ілюзорний відбиток, протиставляючи його справжній онтології ідеї, тоді як Аристотель в межах концепції мімезису відмовляється від жорсткого розмежування ідеального та реального, фокусуючись на динаміці форми та матерії.

3. Прояснено специфіку переосмислення взаємозв'язку образотворчих мистецтв у концепціях німецького Просвітництва на основі критики ремісницьких ремінісценцій попередніх естетичних традицій і класицистичного нівелювання специфіки видів мистецтва. Виявлено необхідність уточнення «границь» видів мистецтв через логіку протиставлення живопису та поезії, образотворення яких відрізняється «репрезентацією відсутнього». Розкрито зсув інтерпретації образу від *Imago* як наслідування до *Bild* як структурованої естетичної системи.

4. Розкрито роль гегелівського визначення «класичної форми мистецтва» через скульптурний образ, що поєднує духовність і матеріальність, у подальшому осмисленні мистецтва як механізму самотворення особистості у фіхтевській традиції.

5. Прослідковано специфіку рецепцій образотворення в українській естетико-філософській думці через роботи Сковороди, Юркевича, Франка і Канарського, в яких модифікації образотворення експлікувались через ідеї «образу благочестя», «першообразу» і «образу буття», «поетичної творчості», дуалізму «спів-образного» і «без-образного».

6. Визначені підстави «руйнації традиційного образу», що підриває статичність класичної естетики та відкриває перспективи образотворення у межах незавершеного процесу культуротворення та відкритості перетворення образної культури.

Достовірність, новизна та обґрунтованість наукових результатів забезпечується актуальністю наукової проблеми, чітким визначенням об'єкта та предмета дослідження, досягненням його мети через послідовне виконання поставлених завдань і використання наукових методів, а також шляхом детального аналізу та узагальнення даних, які отримані під час дослідження.

Отже, в дисертаційній роботі поставлене наукове завдання виконано повністю, здобувач повною мірою оволодів методологією наукової діяльності.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність і дотримання принципів академічної доброчесності.

За своїм змістом дисертаційна робота здобувача Богдана П. А. повністю відповідає Стандарту вищої освіти зі спеціальності 033 – «Філософія» та напрямкам досліджень відповідно до освітньої програми «Філософія».

Дисертаційна робота є завершеною науковою працею і свідчить про наявність особистого внеску здобувача у науковий напрям «філософія».

Розглянувши звіт подібності за результатами перевірки дисертаційної роботи на текстові співпадіння, можна зробити висновок, що дисертаційна робота Богдана Павла Анатолійовича є результатом самостійних досліджень здобувача і не містить елементів фальсифікації, компіляції, фабрикації, плагіату та запозичень. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають належні посилання на відповідне джерело. Це дозволяє зробити висновок про дотримання автором принципів академічної доброчесності.

Мова та стиль викладення результатів

Дисертаційна робота написана українською мовою, з дотриманням наукового, точного і ясного стилю мовлення. Викладення основного змісту і результатів дослідження характеризується переконливістю, логічною послідовністю і обґрунтованістю. Роботі притаманні використання загальноприйнятої і спеціальної термінології, аргументованість, високий теоретико-методологічний рівень.

Структура дисертації підпорядкована досягненню поставленої мети та виконанню визначених завдань. Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків і списку використаної літератури. Загальний обсяг дисертації складає 257 сторінок, із них 226 сторінок основного тексту. Список використаних джерел складається зі 186 найменувань.

У вступі зазначено актуальність теми дисертаційного дослідження, ступінь розробленості проблеми, об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження; в загальних рисах відображається логіка та методологія побудови дослідження, наукова новизна, зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами. Вступ містить визначення теоретичного і практичного значення отриманих результатів, особистого внеску здобувача, опис апробації результатів дослідження, публікацій за темою дисертації, а також її структури.

Мета дисертаційного дослідження полягає у філософсько-естетичному аналізі актуальних модифікацій образотворення в проблемному полі класичної естетики, а саме: у виявленні форм їх рецепції та переосмислення в контексті теоретичного поля сучасної естетики. Досягнення означеної мети охоплює аналіз античних засад проблематики образу, його опозицію до ейдосу та форми, концепцій німецького Просвітництва, значення образу в генезі Абсолютного духу в

німецькому ідеалізмі, а також розкриття процесу руйнації образу та роль мистецької активності у формуванні сучасної культури.

У першому розділі визначено теоретико-методологічні засади та витоки дослідження концепту образотворення в естетичній думці. Центральні концепти стосуються діалектики образності, пластичності мислення та значення естетичних і моральних ідеалів у філософському дискурсі.

Від античних концепцій Піфагора, Демокріта, Платона й Арістотеля до модерних розробок Канта, Гегеля та сучасних філософів, образ розглядався як визначальний у формуванні культури й суспільної структури. Аналіз мистецтва, зокрема скульптури, розкриває його активну природу, що синтезує раціональне та чуттєве сприйняття. Уявлення та репрезентація образу формують філософський матеріал, впливаючи на розвиток суспільного ідеалу й культуротворення. Залучаючи концепцію символічних структур у працях Фуко, Бурдьє й Кассіраера, автор доводить значущість образності в осмисленні буття та трансформації історичних ідей.

Розкрито ключову роль скульптури для осмислення проблеми образотворення та значення символу в становленні соціальних структур. Її визначено як органічне оформлення рівноваги універсальної сутності людського тіла. Сформульований у філософії принципи скульптурності та пластичності визначає скульптурність як цілісність одиної форми (моменту) та всезагального руху, – схоплення, фіксація у чуттєвому образі законів розвитку форм і сутності будь-якого предмета мислення. В роботі обґрунтовано, що пластичність мислення, яке протистоїть матерії, є ключовою категорією, що дозволяє синтезувати чуттєве сприйняття та раціональне розуміння.

Образність і пластичність визначено як ключові механізми усвідомлення та мислення, завдяки яким культурні ідеали

трансформуються і передаються у межах різних історичних епох, забезпечуючи їх релевантність у нових соціальних умовах, починаючи з часів Античності.

Осмилюючи витoki та засади становлення проблематики образотворення в античній філософії, автор робить висновок, що образ спільного життя формується в античній культурі зокрема на основі ролі образотворення в формуванні гармонійного суспільного життя.

В розділі обґрунтовано важливість усвідомлення того, що виріб образотворчого мистецтва не просто є об'єктом для споглядання – «естетичного переживання», не тільки є формою «духовно-практичного освоєння дійсності» (Бровко), але є й виробництвом чуттєвості, «репрезентацією» суб'єкта (Зіммель, Бьом) у соціальній структурі. Такий підхід є підставою для визначення можливості існування суспільного ідеалу.

В роботі проаналізовано перші форми осмислення ідеалів суспільних відносин і розглянута сучасна проблематика образів і символізму під час формування соціальної дисципліни, символічних структур у таких авторів, як Фуко, Бурдьє, Сосюр, Лакан, Кассіерер. Цей підхід створює основу для подальшого аналізу символічних форм та їх значення в модифікації образотворення в естетичній думці.

У другому розділі динаміка взаємодії само-образу мистецтва та його «класичної форми» розкривається у світлі модерної філософії. Зауважується, що в концепціях німецького Просвітництва образотворчі мистецтва розглядаються крізь пластичність як ключову категорію мислення та творчості, що забезпечує взаємодію чуттєвого та раціонального, індивідуального й універсального. Пластичність дозволяє мисленню схоплювати і трансформувати образи, формуючи нові ідеї, що простежується у філософії Спінози, Канта, Гегеля та Лессінга. Особливу увагу приділено скульптурності як принципу фіксації ідей у мистецтві та

мисленні, а також взаємозв'язку різних видів мистецтва, зокрема малярства і поезії, у формуванні естетичних і моральних цінностей. Дослідження доводить, що пластичність і образність мислення є не лише мистецькими поняттями, а й механізмами культурного осмислення, що поєднують традицію із сучасними формами вираження.

Третій розділ дисертації концентрується на тому, що такі українські мислителі, як Сковорода, Юркевич і Канарський, досліджували проблематику гармонії людини та суспільства, взаємозв'язок духу і матеріальності та роль естетичних ідеалів у культурному розвитку. Кордоцентризм висвітлює дуалізм земного й небесного, а в концепції Канарського наголошується на значенні суспільних ідеалів і мистецьких форм у трансформації соціальних відносин.

Аналіз політичного вандалізму, як відображення суспільної кризи, показує необхідність переосмислення культурних символів та їх ролі у формуванні справедливого суспільного порядку. Сучасне мистецтво стикається з кризою змістовності, що ставить перед культурою завдання збереження зв'язку між естетикою та соціальними процесами.

У висновках зазначається, що проблема образотворення є ключовою темою естетичної думки, яка постійно розширювалася та набувала нових сенсів. В античній традиції концепція мімезису мала ритуальні корені. Згодом розширення формотворчих можливостей дозволило мистецтву відійти від механічного наслідування і перейти до концептуальної ідеї, що стала основою античного класицизму. Опозиція образу та ейдосу, форми та матерії відобразила розрізнення когнітивних функцій мистецтва та його взаємозв'язок із філософськими концепціями. Новітні естетичні розробки показують, що класичні поняття образотворення не лише переосмислюються, але й інтегруються в ширший культурний контекст, відображаючи зміни в методології дослідження.

У німецькому Просвітництві образотворчі мистецтва аналізувалися через поняття пластичності, що стало центральним для осмислення образу, форми та способу буття. Лессінг, Дюбо та Дідро досліджували репрезентацію відсутнього, проблематику канону, взаємозв'язок мистецтва з державою та механізми цензури. Кант і Гегель розширили поняття чуттєвості, формотворчої здатності й ролі образу в генезі Абсолютного духу. Естетична рефлексія у німецькому ідеалізмі набула активної природи, перетворившись на механізм філософського мислення, що поєднує мікро- і макрокосмос. Гегелівська концепція «класичної форми мистецтва» відобразила ідею пластичності як єдності образу та способу існування, а також як принципу розвитку мислення.

Українська філософія образотворення розвивалася через ідеї Сковороди, Юркевича, Канарського, що досліджували гармонію людини та суспільства, цілісність духу та значення ідеалів у культурному розвитку. Кордоцентризм Сковороди та Юркевича висвітлював дуалізм внутрішнього та зовнішнього тіла, а Канарський розробив систему динаміки естетичних форм. Естетика образотворення в українській думці поєднувала рефлексію, мистецьку активність і соціокультурні ідеали, демонструючи трансформацію класичних концепцій у контексті сучасного філософського й мистецького дискурсу.

«Образотворення» як складний, полісемантичний концепт уточнено як категорію естетики, що втілює естетичний процес, структурований трьома складниками: «присутність» – «репрезентація» – «презентація», та спрямований на «екзистенційне зростання» (Г.-Г. Гадамер) естетичного переживання. Вихідна проблематизація присутності зумовлює потребу у процесі вироблення образу та реалізується в репрезентації відповідно до ідеалу краси як «формальної доцільності» у формі одиничного зображення. Образотворення здійснюється, якщо естетичне переживання досягає рівня презентації.

Дисертаційна робота оформлена відповідно до вимог наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Недоліки та зауваження до дисертаційної роботи:

Поряд із зазначеними досягненнями автора, все ж необхідно зазначити певні недоліки роботи:

- Хоча дисертаційна робота дійсно є цілісним, системним дослідженням, проте заслуговує на більшу увагу розкриття проблеми небуття образу, без якої перспектива «жвавості образу» залишається висвітленою лише частково.

- При розгляді модифікацій образотворення особливої уваги, на нашу думку, потребує проблема, сформульована Г. Гадамером як співвідношення концептів копії та образу. Ця класична проблема набуває у фундатора філософської герменевтики нового звучання, на чому важливо було би сфокусуватися більш докладно.

- Попри те, що в роботі багато уваги присвячено класиці естетичної думки в Україні, варто враховувати, що існує значно більше сучасних вітчизняних розвідок. Наприклад, систематично розглядав проблему образу такий сучасний дослідник, як Олександр Опанасюк, та зокрема даній тематиці присвячена його робота «Художній образ: структурна феноменологія і типологія форм».

Вважаю, що висловлені зауваження не є визначальними і не зменшують загальну наукову новизну та практичну значущість результатів і не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Оприлюднення результатів дисертаційної роботи

Результати дослідження пройшли належну наукову апробацію. За темою дисертаційного дослідження автор має три публікації у фахових наукових виданнях. Публікації у трьох фахових виданнях та участь у

п'ятьох наукових конференціях свідчать про достатній рівень наукової та професійної активності автора. Зміст опублікованих праць дисертанта відображає результати дисертаційного дослідження з достатньою повнотою.

В 9 наукових публікаціях П. Богдана на високому науковому і теоретико-методологічному рівні, з дотриманням принципів академічної доброчесності висвітлені основні положення та результати дисертаційного дослідження, а також матеріали, що мають безпосередній стосунок до теми дослідження. Таким чином, наукові результати, описані в дисертаційній роботі повністю висвітлені у наукових публікаціях здобувача.

Дисертаційна робота П. Богдана є змістовною філософсько-естетичною працею, яка здатна служити системною основою для подальших досліджень різних аспектів виокремленої проблематики. Завдяки використанню широкого спектра літератури з різних галузей науки (філософії, естетики, історії мистецтва, культурології) результати дисертації можуть бути залучені для розробки та створення нових досліджень.

Висновок про дисертаційну роботу

Вищезазначене дає підставу стверджувати, що дисертаційне дослідження здобувача Богдана П. А. за темою «Модифікації образотворення в історії естетичної думки», подане на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань «03 – Гуманітарні науки» за спеціальністю «033 – Філософія», є самостійним, завершеним науковим дослідженням, виконаним на високому науковому рівні, без порушень принципів академічної доброчесності, сукупність теоретичних і практичних результатів якого розв'язує наукове завдання, що має суттєве значення для наряду філософії. Дисертаційна робота за актуальністю, практичною цінністю та науковою новизною повністю відповідає

встановленим вимогам чинного законодавства України, що передбачені в «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261; в п. 6-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44., а його автор Богдан Павло Анатолійович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю «033 – Філософія».

Офіційний опонент:

кандидат філософських наук, доктор культурології, доцент,

в. о. зав. кафедри гуманітарних дисциплін Державного вищого навчального закладу «Приазовський державний технічний університет»

С. М. Холодинська

*Підпис канд. філософ. наук,
доктора культурології, доцента,
в.о. зав. кафедри гуманітарних
дисциплін ДВНЗ «ПДТУ»
в.о. на чолі загального відділу*

[Підпис]

(підпис)

[Підпис] Наталія Ринкевич

М.П. 12 червня 2025 року

